

IMKONIYATI CHEKLANGAN YOSHLARNI BANDLIKKA TAYYORLASHDA TIKUVCHILIK KASBINING IJTIMOIIY AHAMIYATI

Madatova Feruza

*Farg'ona Imkoniyatlari cheklangan shaxlar uchun ixtisoslashtirilgan
maxsus texnikum, ta'lim ustasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan yoshlarni bandlikka tayyorlash jarayonida tikuvchilik kasbining ijtimoiy ahamiyati ko'p qirrali ilmiy-pedagogik tahlil asosida yoritilgan. Maqolada inklyuziv kasbiy ta'limning huquqiy asoslari, O'zbekistondagi imkoniyati cheklangan shaxslarni ish bilan ta'minlash statistikasi, tikuvchilik kasbini o'rgatishning terapevtik va ijtimoiy-psixologik ta'siri, ish beruvchilar bilan hamkorlik mexanizmlari hamda Farg'ona ISHSHUI maxsus texnikumidagi amaliy tajriba tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari asosida inklyuziv tikuvchilik ta'limini rivojlantirishga doir tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: imkoniyati cheklangan shaxslar, inklyuziv ta'lim, tikuvchilik kasbi, bandlik, ijtimoiy integratsiya, kasbiy rehabilitatsiya, maxsus texnikum, ijtimoiy himoya, mehnat bozori, adaptiv ta'lim texnologiyalari.

СОЦИАЛЬНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ПРОФЕССИИ ШВЕИ В ПОДГОТОВКЕ МОЛОДЁЖИ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ К ТРУДОУСТРОЙСТВУ

Мадатова Феруза

*Специализированный специальный техникум для лиц с ограниченными
возможностями Ферганской области
Мастер производственного обучения*

Аннотация. В данной статье на основе комплексного научно-педагогического анализа раскрывается социальная значимость профессии швеи в процессе подготовки молодёжи с ограниченными возможностями к трудовой деятельности и трудоустройству. В статье рассмотрены правовые основы инклюзивного профессионального образования, статистические данные по трудоустройству лиц с ограниченными возможностями в Узбекистане, терапевтическое и социально-психологическое влияние обучения швейному делу, механизмы сотрудничества с работодателями, а также проанализирован практический опыт Специального техникума Ферганского ИСШШУИ. На основе результатов исследования разработаны рекомендации по совершенствованию и развитию инклюзивного обучения швейному делу.

Ключевые слова: лица с ограниченными возможностями, инклюзивное образование, профессия швеи, занятость, социальная интеграция, профессиональная реабилитация, специальный техникум, социальная защита, рынок труда, адаптивные образовательные технологии.

THE SOCIAL SIGNIFICANCE OF THE SEWING PROFESSION IN PREPARING YOUNG PEOPLE WITH DISABILITIES FOR EMPLOYMENT

Madatova Feruza

Fergana specialized special technical school for people with disabilities

Education Master

Abstract. This article examines the social significance of the sewing profession in preparing young people with disabilities for employment through a

comprehensive scientific and pedagogical analysis. The study discusses the legal foundations of inclusive vocational education, statistical data on the employment of persons with disabilities in Uzbekistan, the therapeutic and socio-psychological impact of sewing education, mechanisms of cooperation with employers, and the practical experience of the Fergana Specialized Technical College for Persons with Disabilities. Based on the research findings, recommendations have been developed for the further improvement and advancement of inclusive sewing education.

Keywords: persons with disabilities, inclusive education, sewing profession, employment, social integration, vocational rehabilitation, specialized technical college, social protection, labor market, adaptive educational technologies.

KIRISH

Jahon sogʻliqni saqlash tashkilotining 2023-2024 yil ma'lumotlariga koʻra, dunyo aholisining taxminan 16 foizi - ya'ni 1,3 milliard kishi - nogironlik bilan yashaydi. Ularning katta qismi mehnat bozoriga integratsiyalashuvda jiddiy toʻsiqlar bilan duch keladi: ta'lim imkoniyatlarining cheklanganligi, ijtimoiy stereotiplar, ish joylarining moslashtirilmaganligi va kasbiy koʻnikmalarning etarli emasligi. Bu holat nafaqat individual, balki milliy iqtisodiyot uchun ham salbiy oqibatlar keltirib chiqaradi.

Oʻzbekiston Respublikasida 2022-yil ma'lumotlariga koʻra, 700 mingdan ortiq rasman roʻyxatga olingan nogironlik guruhidagi fuqaro yashaydi. Ularning atigi 23 foizi rasmiy ish joyiga ega. Bu koʻrsatkich rivojlangan davlatlar bilan solishtirganda ikki baravar past. Vaziyatni yaxshilash uchun davlat 2021-yilda «Nogironligi boʻlgan shaxslarning huquqlari toʻgʻrisida»gi qonunni yangiladi va 2023-2027-yillarga moʻljallangan «Imkoniyati cheklangan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish va bandligini ta'minlash» Davlat dasturini qabul qildi.

Tikuvchilik kasbi imkoniyati cheklangan yoshlar uchun noyob imkoniyatlarni taqdim etadi. Birinchidan, bu kasbni koʻplab jismoniy imkoniyat cheklavlari

(harakatlanish qiyinchiliklari, eshitish muammolari, ko‘rish zaifi va boshqalar) bilan ham o‘rganish va egallash mumkin. Ikkinchidan, tikuvchilik uy sharoitida ham qo‘llanishi mumkin, bu esa unga chiqish imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ayniqsa muhim. Uchinchidan, tikuvchilik mahsulotlari bozorda doimiy talabga ega bo‘lib, bu sohada o‘z-o‘zini band qilish imkoniyatlari keng.

Ushbu maqolaning maqsadi - imkoniyati cheklangan yoshlarni tikuvchilik kasbi orqali bandlikka tayyorlashning ijtimoiy ahamiyatini aniq faktlar va tadqiqot natijalari asosida ko‘rsatish, shuningdek, Farg‘ona ISHSHUI maxsus texnikumidagi amaliy tajribani umumlashtirish va keng qo‘llash uchun tavsiyalar berishdir.

Inklyuziv kasbiy ta'limning huquqiy va me'yoriy asoslari

O‘zbekiston Respublikasida inklyuziv kasbiy ta'limning huquqiy poydevori bir qancha muhim hujjatlar orqali mustahkamlangan. «Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida»gi Qonun (2021) 22-moddasiga ko‘ra, nogironligi bo‘lgan shaxslarga davlat ta'lim muassasalarida boshqalar bilan teng asosda kasbiy ta'lim olish huquqi kafolatlanadi. Qonunning 28-moddasi ish beruvchilarni nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun ish o‘rinlari kvotasini (umumiy ishchilar sonining 3 foizi) ta'minlashga majbur qiladi.

2006-yilda BMT tomonidan qabul qilingan Nogironligi bo‘lgan shaxslar huquqlari to‘g‘risidagi Konventsiya (CRPD) O‘zbekiston tomonidan 2021-yilda ratifikatsiya qilingan. Ushbu konventsiyaning 24-moddasi inklyuziv ta'lim tizimini barcha darajalarda ta'minlashni, 27-moddasi esa mehnat va bandlik sohasidagi teng huquqlilikni kafolatlovchi chora-tadbirlarni joriy etishni talab qiladi. Bu xalqaro majburiyatlar mamlakatimizdagi qonunchilikni yanada takomillashtirish uchun asos bo‘lmoqda.

Kasbiy ta'lim vazirligi tomonidan 2022-yilda tasdiqlangan «Maxsus ehtiyojli o‘quvchilar uchun moslashtirilgan ta'lim dasturlari standartlari» hujjati maxsus

texnikumlarda inklyuziv ta'limni tashkil etishning metodologik asosini tashkil etadi. Mazkur standartlarga ko'ra, imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun ta'lim davomiyligi uzaytirilishi, baholash mezonlari moslashtirilishi va maxsus jihozlangan ish joylari yaratilishi shart.

Imkoniyati cheklangan shaxslarning bandlik muammolari: statistik tahlil

O'zbekiston Statistika agentligining 2023-yil hisobotiga ko'ra, mamlakatimizda 1-2-3-guruh nogironligi bilan ro'yxatga olingan 712 000 fuqaro mavjud. Ularning bandlik tarkibi quyidagicha: rasmiy ish joyi bor - 23,4 foiz; norasmiy bandlik - 18,7 foiz; o'z-o'zini band qilish - 11,2 foiz; to'liq ishsiz - 46,7 foiz. Bu raqamlar umumiy ishsizlik darajasidan (8,3 foiz) besh baravar yuqori.

Yoshlar orasidagi vaziyat yanada tashvishli: 16 dan 30 yoshgacha bo'lgan imkoniyati cheklangan yoshlarning 61 foizi hech qanday kasbiy tayyorgarlikka ega emas. Farg'ona viloyatida o'tkazilgan so'rovnoma (2023) ko'rsatishicha, imkoniyati cheklangan yoshlarning 74 foizi «kasbiy ta'lim olish imkoniyatim bo'lsa, albatta foydalanaman» deb javob bergan. Bu esa kasbiy ta'limga bo'lgan real ehtiyojni va mavjud tizimning bu ehtiyojni qoplashidagi bo'shliqni yaqqol ko'rsatadi.

Jahon Mehnat Tashkiloti (ILO) 2022-yil tadqiqotiga ko'ra, kasbiy ta'lim olgan imkoniyati cheklangan shaxslar orasida bandlik darajasi ta'lim olmagan tengdoshlariga nisbatan 2,8 barobarga yuqori. Bu ko'rsatkich tikuvchilik va to'qimachilik sohasi uchun 3,1 barobarni tashkil etadi - ya'ni bu soha imkoniyati cheklangan shaxslar uchun bandlik bo'yicha eng samarali kasbiy ta'lim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Tikuvchilik kasbining imkoniyati cheklangan shaxslar uchun noyob afzalliklari

Tikuvchilik kasbi imkoniyati cheklangan yoshlar uchun bir qancha o'ziga xos ustunliklarga ega. Bu ustunliklarni bir necha guruhga ajratish mumkin:

Jismoniy moslashuvchanlik nuqtai nazaridan:

- Harakatchanligi cheklangan shaxslar (aravachada yuruvchilar) uchun ish joyi osonlikcha moslashtirilishi mumkin - tikuv mashinasi stolining balandligini rostlash kifoya qiladi.
- Eshitish qobiliyati cheklangan shaxslar uchun tikuvchilik amaliy jihatdan hech qanday to‘siqsiz - bu kasb shovqin-suronli muloqotni talab qilmaydi.
- Ko‘rish zaifi bo‘lgan shaxslar uchun yirik buyumlarni (parda, ko‘rpa-to‘shak) tikishda, shuningdek maxsus yorug‘lik va kattalashtiruvchi uskunalar yordamida kichik tikuvchilik ishlarini bajarish mumkin.
- Intellektual rivojlanishida qiyinchiligi bo‘lgan shaxslar uchun tikuvchilik operatsiyalari bosqichma-bosqich, takroriy amallar asosida o‘rgatilishi mumkin, bu esa o‘qitishni samarali qiladi.

Iqtisodiy mustaqillik nuqtai nazaridan:

- Uyda ishlash imkoniyati: tikuv mashinasi va zarur jihozlar uy sharoitida ham bo‘lishi mumkin, bu esa tashqariga chiqish imkoniyati cheklangan shaxslar uchun katta afzallik.
- Kichik kapital bilan ishbilarmonlik: tikuvchilik asbobi va mashinasini sotib olish nisbatan arzon, bu o‘z-o‘zini band qilishni boshlash uchun past to‘siq demakdir.
- O‘zbekiston bozorida tikuvchilik xizmatlariga doimiy talab mavjud: milliy kiyimlar, to‘y liboslari, maktab formasi, uy-ro‘zg‘or matolarini tikishtirish ehtiyoji yil bo‘yi saqlanib qoladi.

Psixologik va terapevtik jihatdan:

- Tikuvchilik «fine motor therapy» - mayda motor terapiya sifatida ham qo‘llaniladi: barmoqlar va qo‘l koordinatsiyasini yaxshilaydi, diqqatni rivojlantiradi.

- Yaratuvchilik hissi va o'z mehnatining natijasini ko'rish o'z-o'ziga ishonchni va hayot sifatiga qoniqlashni oshiradi.
- Guruhda tikuvchilik mashg'ulotlari ijtimoiy muloqotni kuchaytiradi va yakkalanish (izolyatsiya) muammosini yumshatadi.

Farg'ona ISHSHUI maxsus texnikumidagi amaliy tajriba

Farg'ona ISHSHUI maxsus texnikumi 2006-yildan beri imkoniyati cheklangan yoshlarga tikuvchilik kasbini o'rgatish bo'yicha maxsus moslashtirilgan dasturni amalga oshirib kelmoqda. 2018-2026-yillar davomida jami ko'plab imkoniyati cheklangan o'quvchi ushbu dasturni muvaffaqiyatli tamomlagan.

O'quv jarayonining o'ziga xos xususiyatlari: kichik guruhlar (6-8 nafar), moslashtirilgan o'quv joylari (elektr tikuv mashinalari, balandligi rostlanadigan stollar, maxsus yoritgichlar), uzaytirilgan o'quv muddati (3 yil o'rniga 3,5 yil), individual ta'lim rejalari va psixolog yordami. 2022-2025-yillar kesimida olingan ma'lumotlarga ko'ra, dasturni tugatgan o'quvchilarning 68 foizi birinchi yil ichida ish joyi topgan yoki o'z biznesini boshlagan.

Texnikumda 2026-yilda joriy etilgan «Tikuvchilik ustaxonasi» amaliy loyihasi doirasida o'quvchilar haqiqiy buyurtmalar bajaradilar: maktab formalari tikish, milliy kiyimlarni yangilash, uy bezaklari uchun matolarni qayta ishlash. Bu loyiha o'quvchilarga real kasbiy muhitda ishlash tajribasini beradi va o'quv yili davomida guruhdagi o'quvchilar juda ko'p mahsulot ishlab chiqargan.

Ish beruvchilar bilan hamkorlik va ijtimoiy sheriklik modeli

Imkoniyati cheklangan yoshlarni bandlikka tayyorlashda faqat ta'lim muassasasining sa'y-harakatlari etarli emas - ish beruvchilar, davlat idoralari va nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlik zarur. Farg'ona texnikumida joriy etilgan ijtimoiy sheriklik modeli uch bosqichdan iborat:

Birinchi bosqich - moslashuv: O'quv yilining so'nggi semestrida o'quvchilar sherik korxonalarda amaliyot o'tkazadilar. Ish beruvchilarga imkoniyati cheklangan ishchilarni qabul qilish uchun soliq imtiyozlari to'g'risida ma'lumot beriladi.

Ikkinchi bosqich - bandlik: Bitiruvlar oldidan «Ish yarmarkasi» tashkil etiladi. 2026-yilda o'tkazilgan yarmarka natijasida 34 nafar bitiruvchidan 22 nafari (64,7 foiz) yarmarka kunidayoq ish taklifi olgan. Ish beruvchilar tomonidan eng ko'p baholangan sifatlar: mehnatsevarlik, aniqlik, mahsulot sifatiga e'tibor.

Uchinchi bosqich - kuzatuv: Bitiruvchilar bilan 2 yil davomida aloqa saqlanadi. Qiyinchilik sezganlarga kasbiy maslahat va qo'shimcha o'qitish imkoniyati taklif etiladi. Bu model keyingi o'quv yilida ham davom etadi va har yili yangi sherik korxonalar jalb qilinadi.

Tikuvchilik ta'limining ijtimoiy-psixologik ta'siri

Farg'ona texnikumida 2020-2026-yillar davomida o'tkazilgan psixologik kuzatuv tadqiqoti (48 nafar o'quvchi, 2 yillik kuzatuv) quyidagi natijalarni ko'rsatdi: o'quv yili boshida o'quvchilarning 71 foizi past o'z-qadrlash (low self-esteem) ko'rsatkichiga ega bo'lgan. O'quv yili oxirida bu ko'rsatkich 28 foizga tushgan, ya'ni 43 foizlik o'quvchilarda sezilarli psixologik yaxshilanish kuzatilgan. O'quvchilarning 84 foizi «tikuvchilikni o'rganish men uchun muhim o'zgarish bo'ldi» deb baholagan.

N.Qodirov (2022) o'z ilmiy ishida tikuvchilik mashg'ulotlarining kasbiy identifikatsiya shakllantirishdagi rolini tadqiq etgan va shuni isbotlaganki, «Men tikuvchiman» degan ijobiy o'z-o'zini idrok etish imkoniyati cheklangan shaxslarda umumiy hayot qoniqishi (life satisfaction) ni statistik jihatdan muhim darajada oshiradi ($p < 0,05$). Bu kasbiy ta'limning faqat iqtisodiy emas, balki chuqur insoniy, ma'naviy ahamiyatini ko'rsatadi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, tikuvchilik kasbi imkoniyati cheklangan yoshlarni bandlikka tayyorlashda keng ijtimoiy ahamiyatga ega va bir necha yo'nalishda muhim rol o'ynaydi:

1. Iqtisodiy mustaqillik: Tikuvchilik uy sharoitida ham, korxonada ham qo'llanishi mumkin bo'lgan kasbdir. Bu imkoniyati cheklangan shaxslarga iqtisodiy mustaqillikka erishish va oilasi uchun daromad keltirish imkonini beradi. Farg'ona texnikumi tajribasi bitiruvchilarning 68 foizi birinchi yil ichida band bo'lishini ko'rsatdi.
2. Ijtimoiy integratsiya: Tikuvchilik kasbi egallash imkoniyati cheklangan yoshlarni jamiyat hayotiga faol jalb qiladi, ijtimoiy yakkalanish muammosini yumshatadi va ular uchun teng imkoniyatlar tamoyilini amalda ro'yobga chiqaradi.
3. Psixologik rehabilitatsiya: Kasbiy ko'nikma egallash jarayoni o'z-o'ziga ishonch va o'z-qadrlashni oshiradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'quvchilarning 84 foizi tikuvchilik ta'limini o'zlari uchun muhim ijobiy o'zgarish deb baholagan.
4. Terapevtik ta'sir: Tikuvchilik mayda motor ko'nikmalarni rivojlantiradi, diqqat-e'tiborni kuchaytiradi va ba'zi holatlarda tibbiy rehabilitatsiyani qo'llab-quvvatlaydi.
5. Milliy iqtisodiyotga hissa: Imkoniyati cheklangan shaxslarni ishchi kuchiga jalb qilish mamlakat iqtisodiy salohiyatini oshiradi va ijtimoiy nafaqalarga ketadigan xarajatlarni kamaytiradi.

Kelgusida amalga oshirilishi lozim bo'lgan chora-tadbirlar sifatida quyidagilarni tavsiya etamiz: barcha viloyatlarda maxsus moslashtirilgan tikuvchilik ta'lim dasturlarini kengaytirish; ish beruvchilarga imkoniyati cheklangan ishchilarni qabul qilganligi uchun kuchliroq rag'batlantirish tizimini joriy etish; onlayn

tikuvchilik kurslarini rivojlantirish (uydan chiqqa olmaydigan shaxslar uchun); tikuvchilik mahsulotlarini sotishda imkoniyati cheklangan hunarmandlarga alohida bozor platformasi yaratish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi «Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida»gi Qonuni (2021-yil 16-sentabr, O'RQ-709-son). Toshkent: Adolat, 2021. 44 b.
2. O'zbekiston Respublikasi «Imkoniyati cheklangan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish va bandligini ta'minlash» Davlat dasturi (2023–2027). Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Hukumati, 2023. 56 b.
3. Qodirov N.B. Tikuvchilik ta'limining imkoniyati cheklangan shaxslarda kasbiy identifikatsiyani shakllantirishdagi roli // Defektologiya. 2022. №2. B. 28–35.
4. Hasanova M.T. Inklyuziv kasbiy ta'limni tashkil etishning pedagogik asoslari. Toshkent: Yangi nashr, 2021. 168 b.
5. Raximov J.O. Maxsus ehtiyojli o'quvchilarni kasbiy ta'limga jalb etish: muammo va yechimlar // Kasbiy ta'lim muammolari. 2023. №1. B. 14–22.
6. O'zbekiston Statistika agentligi. Nogironligi bo'lgan shaxslarning bandlik holati to'g'risida ma'ruza. Toshkent, 2023. 72 b.
7. Norqo'ziyev A.S., Toshmatova G.R. Imkoniyati cheklangan yoshlarni mehnat bozoriga tayyorlashda ijtimoiy sheriklikning roli // Ijtimoiy siyosat. 2022. №3. B. 41–48.
8. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). - New York: UN, 2006. - 36 p.

9. World Health Organization. World Report on Disability. Geneva: WHO Press, 2011. 350 p. (Updated data: 2023)
10. International Labour Organization. Disability Inclusion Strategy and Action Plan 2020–2023. Geneva: ILO, 2020. 48 p.
11. Wehman P. Life Beyond the Classroom: Transition Strategies for Young People with Disabilities. Baltimore: Brookes Publishing, 2011. 576 p.
12. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Vocational Education and Training for Persons with Disabilities. - Odense: EASNIE, 2021. - 92 p.